

MILITANTNI EKSTREMISTI: HARIDŽIJE NAŠEG DOBA

Mr. Ahmet Alibašić

Ovaj tekst pokušava odgovoriti na tri pitanja koja se ovih dana često postavljaju u našoj javnosti: Ko su ljudi koji su počinili teroristički akt u Bugojnu? Ko je odgovoran za njihovo zaustavljanje? Je li Islamska zajednica učinila dovoljno? On se svojim prvim dijelom obraća prije svega muslimanskoj javnosti u nas a drugim i trećim našoj široj javnosti. Njegov cilj nije da dekonstruira ni ekstremistički diskurs ni politizaciju bugojanskog slučaja, mada i za tim ima potrebe. Eksplozija u Bugojnu ponovo je aktuelizirala raspravu o ideologiji koja je taj zločin izrodila. Naime, nije sporno da odgovornost, posebno krivičnu, treba individualizirati. Ali kao i kod drugih društvenih pojava legitimno je pitati se šta je to što je ovaj zločin učinilo mogućim, a da bi ga se bolje razumjelo i onda uspješnije liječilo. Ovdje svakako govorimo uopćeno o ljudima koji koriste silu za ostvarenje svojih ideoloških ciljeva i odašiljanje poruka i to pravdaju islamskim argumentima. Šta se tačno desilo u Bugojnu još ne znamo. Ne zna to ni nadležna parlamentarna komisija. Zato ovdje govorimo u povodu terorističkog akta u Bugojnu a ne o njemu. Sve što se može reći, ako bude potvrđeno da su uhapšeni počinili ovaj teroristički akt, jesu dvije stvari. Prvo, po ko zna koji put će se pokazati da su muslimani najčešće direktne i indirektne žrtve muslimanskih militantata. I drugo, njima samima biće sreća da im sudije neće suditi po kodeksima klasičnog islamskog prava.¹

---

¹ Koristim se prilikom da zahvalim mnogim profesorima i prijateljima koji su mi svojim sugestijama pomogli u pripremi ovog teksta. Odgovornost za iznesene stavove je isključivo moja. Ujedno naglašavam da se ova analiza ne

I. Terminološko određenje

Ovo nisu 'vehabije'. Kao i obično, prvooptuženi ideološki krivac i ovoga puta je 'vehabizam'. Međutim, čini se netačnim pa i kontraproduktivnim ovaj teroristički čin nazivati 'vehabijskim'. Više je tome razloga. Prvo, taj pojam u nas nikad niko nije precizirao ili makar ponudio neku posuđenu definiciju. Definicija ili pobliže određenje su ovdje važni jer potpuno neodređenim terminom 'vehabija' ništa ne pojašnjavamo, niti nam ta neodređena kvalifikacija može pomoći u rasvjetljavanju bilo čega, razumijevanju bilo koje pojave ili uzajamnom sporazumijevanju. Jedan lični pokušaj da odredim ovaj pojam doveo me do zaključka da su osnovne karakteristike 'vehabija' u kontekstima u kojima se taj pojam u nas koristi sljedeće: 1) vjerska revnost i puritanizam, 2) literalizam i nepoštivanje mezheba, 3) sklonost samoinicijativi, da ne kažemo anarhizmu u organizaciji vjerskih poslova, i 4) isključivost prema drugačijim mišljenjima, koja ponekad graniči sa njihovim anatemisanjem. Neki bi ovdje dodali i nasilje, ali to nije tačno za većinu 'vehabija', kao što ćemo vidjeti.

Ništa, međutim, od navedenoga nije ekskluzivna osobina 'vehabija'. Revnosnih muslimana, hvala Bogu, ima i među sufijama, modernim i tradicionalnim muslimanima. Svako ko smatra da Kur'an muškim nasljednicima određuje duplo više nego ženskim je literalista. Odstupanje od etabliranih mezhebskih rješenja je neminovno. I organi i službenici IZ-a odstupaju od hanefijskog mezheba u obredima ali je važno da u tim odstupanjima postoji red u smislu da ta odstupanja dobiju sankciju Vijeća za fetve ili nekog drugog foruma u Zajednici. Tako se izbjegavaju brojni problemi što je i bila svrha uspostave mezheba. Dalje, ima i tradicionalnih bosanskih muslimana koji su isključivi u svojim gledištima, pa i nasilni. Primjer su džematlije koji su parmacima premlatili skupinu 'vehabija' jer su ovi htjeli zasebno klanjati teraviju. Podsjećanja radi, prije nekoliko godina rukovodioca Vjerskoprosvjetne službe Rijasetu IZ-a, sarajevskog muftiju i glavnog imama nisu usred dana u Sarajevu prebile 'vehabije'. Konačno, sklonosti anarhizmu u vjerskim poslovima ima i među 'finim' bosanskim muslimanima, od običnih džematlija koji ne žele predati kurbanske kožice u IZ-u do intelektualaca. O tome najbolje mogu govoriti Rijaset i muftije koji svakodnevno svoju energiju dobrim dijelom troše na slučajeve nepoštivanja autoriteta IZ-a od strane njenih članova. Na osnovu svega moglo bi se zaključiti da su svi muslimani pomalo 'vehabije'. Ipak, vjerujem da su nenasilne 'vehabije' bile i ostale sporne za IZ upravo zbog ove drugačije administrativne kulture koja se opire sistemskoj organizaciji vjerskih poslova, o čemu više riječi može biti neki drugi put. No, da se vratimo drugom argumentu o neadekvatnosti pojma 'vehabija' za označavanje nasilnih ekstremista.

Ukoliko prihvatimo ovaj pojam kao legitiman za označavanje saudijskog selefizma, što je najčešća implikacija, onda nalazimo još jedan važan razlog za neadekvatnost kvalificiranja nasilja u ime vjere pojmom 'vehabijski'. Naime, velika većina saudijske uleme, kako one provladine (rahmetli Bin Baz, Ibn Usejmin, sadašnji muftija Abdulaziz Alu Šejh, itd.) tako i one disidentske (Avde, Havali itd.) odlučni su protivnici nasilja. Ovi prvi su uz to i politički kvijetisti, čija totalna lojalnost vlastima često iritira reformatore jer ne dozvoljavaju ni njihovu javnu kritiku. Dakle, ako je iko 'vehabija', onda je to saudijska ulema, a ako su oni davno digli glas protiv ovakvih grupa, osudili ih i upozorili na njihovu opasnost, onda nije opravdano smještati ih u istu kategoriju. S

---

odnosi na oslobodilačke pokrete koji se bore za okončanje strane okupacije. Njihove postupke treba procjenjivati u odnosu na relevantno međunarodno pravo.

druge strane ni militanti ne priznaju vjerski autoritet ove uleme. Prema tome, distanciranje je obostrano i treba ga uvažiti. Tačno je da postoje sličnosti, ali one nisu dovoljne da se ove grupe izjednače, jer sličnosti postoje i između El-Kaide i ostalih muslimana pa ne prihvatamo da nas izjednačavaju. To što su razlike između nas i El-Kaide jasne nama, ne znači da su i prosječnom Zapadnjaku. Oni vide da svi mi učimo Kur'an, klanjamo, postimo i idemo na hadž. Stoga, kako god očekujemo od Zapadnjaka da razluče El-Kaidu od ostalih muslimana i mi moramo odvojiti militante od ostalih konzervativaca, radikala i sličnih ali različitih grupa. Kad već govorimo o sličnostima, moglo bi se slobodno kazati da su militanti 'vehabije' u mjeri u kojoj su talibani hanefije.

Ko su onda militanti? Ako, dakle, militanti nisu 'vehabije', postavlja se pitanje ko su? Mislim da je najadekvatniji klasični islamski pojam haridžije (doslovno oni koji su se izdvojili). Ukratko, haridžije su bili prva sekta u islamu koja se pobunila protiv odluke halife Alije, r.a., da prihvati arbitražu dvojice ljudi u sukobu sa hazreti Muavijom. Taj svoj postupak su opravdali selektivnim citiranjem Kur'ana i doslovnim tumačenjem dijela kur'anskog teksta „sud pripada samo Bogu“ (*ini-l-bukmu illa lillah*). Potom su takva svoja shvatanja pokušali zajednici nametnuti silom i terorom. Između ostaloga, uspjeli su ubiti halifu Aliju.

Važno je ovdje to što kod ove grupe jasno prepoznajemo sve karakteristike koje ispoljavaju suvremeni nasilni muslimanski ekstremisti koji svoje postupke legitimiraju islamskim pojmovima i argumentima a pri tom ne uočavamo nikakvu bitnu razliku između njih. Dakle, zajednički su im: revnost u izvanjskom prakticiranju vjere, selektivnost i doslovnost u izravnom tumačenju vjerskih tekstova te nepoštivanje bilo kakvog vjerskog ili političkog autoriteta izvan vlastitih krugova. Ključna razlika između njih su ekskomuniciranje ili proglašavanje neistomišljenika nevjernicima (*tekfir*) te odobravanje upotrebe nasilja i svega što uz to ide u svrhu ostvarenja vlastitih ciljeva i slanje poruka. Nasilje je, dakle, teroristički aspekt haridžizma. Drugim riječima, haridžija je nosilac određenih uvjerenja i stavova. Kad haridžija s riječi i misli prijeđe na djela, on je terorista.² Svakako da govor mržnje i nasilje nisu jedini problematični oblici ponašanja ali jesu najopasniji. Oni su tzv. „neposredna opasnost“. Dvije navedene razlike, međutim, dovoljno su značajne da opravdaju povlačenje distinkcije između 'vehabija' i nasilnih ekstremista.

Nije Bog zna kakva utjeha, ali valja znati da mi nismo prvi koji se suočavaju sa ovom pošasti. Haridžizam je oživljen potkraj 1960-ih i početkom 1970-ih u arapskim društvima da bi na neki način kulminirao 11. septembrom 2001. S obzirom da svako doba sa sobom neminovno nosi i neke novine i blagu evoluciju u ideologijama, ovo novo izdanje haridžizma mogli bismo radi jasnoće zvati neoharidžizmom ili novim haridžizmom a njegove nosioce neo-haridžijama ili novim haridžijama (*havaridž džudud*). Tako ih uostalom nazivaju brojne savremene muftije kao što su bivši šejhu-l-azhar Džadulhakk Ali Džadulhakk, šejh Nasiruddin el-Albani i drugi.³ Kao i rane haridžije i ove moderne ne priznaju nikakve ljudske zakone već samo Božije, naravno onako kako ih oni razumiju. Zato su sami sebe i nazivali *muhakkime*, oni koji prizivaju sud Božiji. Istina, haridžije su u ime Božijeg suvereniteta (*hakimije*) odbacili Alijinu odluku, dok neoharidžije

---

² Američko zakonodavstvo jasno naglašava nasilje kao problem kada definira radikalizaciju, pa kaže da je radikalizacija „proces prihvatanja ili promoviranja ekstremističkog sistema uvjerenja u cilju promoviranja ideološki utemeljenog nasilja kako bi se postigla politička, vjerska ili društvena promjena“. Ahmet Alibašić, ur., *Savremene muslimanske dileme*, Sarajevo, Centar za napredne studije, 2009, 15.

³ Fikret Karčić, „Heterodokсна učenja i grupe u islamu – komparativna i šerijatsko-pravna perspektiva“, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, 2010., u pripremi.

odbacuju odluke parlamenata, ali suština je ista: ljudski sud je neprihvatljiv. U svakom slučaju, haridžije su poznate po brojnim podsektama. Neoharidžije su samo još jedna od njih.⁴

Povezani pojmovi. Povremeno se u nas kao rješenje nudi termin tekfirovci (kao i tekfirlije i tekfirdžije). On je ima veze s ovim ali mislim da nije dobro rješenje. Naime, radi se samo o jednom aspektu problema, koji kao takav nije relevantan za državu, posebno ne za sudske i policijske organe. On može biti interesantan samo za obavještajne službe kao indikator ekstremizma, ali anatemisanje kao takvo ne predstavlja nikakvo krivično djelo u sekularnoj državi i ne može biti predmet njenog interesovanja. On je svakako relevantan za vjersku zajednicu i vjerske rasprave, u kojima se mogu snaći samo najbolji poznavaoči islamske doktrine i prava. Uz to, tekfir ne prakticiraju samo militanti, ali mi to njihovo anatemisanje neistomišljenika ne opažamo jer ga ne prati nasilje. Zato smatram da je haridžizam adekvatniji termin jer uz anatemu (*tekfir*), konotira i upotrebu sile. Iz istog razloga, nije najveći problem to što neke zajednice žele u samoizolaciju. Ako Amerika može živjeti s Amišima, možemo i mi s njima. Demokratska društva su uvijek nalazila načina da akomodiraju građanski neposluh, mirni separatizam i druge vrste nelojalnosti i osporavanja suvereniteta dokle god se ne poseže za nasiljem.

Također, treba izbjegavati pojmove džihadisti, islamisti, islamski teroristi i slično jer nepravedno, makar podsvjesno, uspostavljaju vezu između svete islamske dužnosti džihada i jednog od najodvratnijih zločina savremenog doba ili jednostavno olahko prepuštaju monopol ekstremistima nad inače prihvatljivim pojmovima. Pojam 'selefija' bi u ovoj kombinaciji označavao svakog muslimana koji svoj uzor vidi u prvim generacijama muslimana, bilo da ih pokušava vjerno oponašati ili samo okvirno slijediti. Za 'vehabije' bi se onda moglo kazati da su to saudijske selefije sa naprijed navedenim osobinama.

Kad su suvremeni termini posrijedi, predlažem upotrebu termina muslimanski militanti. Alternativno, može se kazati i nasilni ili militantni muslimanski ekstremisti, militantni muslimanski radikali ili militantni islamisti.⁵ Ključna je dakle upotreba odred- [str. 12] nice 'nasilni' ili 'militantni' s obzirom da npr. termin radikalni može imati pozitivno značenje. Kod nas uskoro izlazi knjiga Tariqa Ramadana *Radikalna reforma*, koja je pobrala brojne pohvale jer poziva na radikalnu reformu metodologije islamskog prava i etike. Hirurgija je opet radikalna grana medicine, koja često život znači. Slično tome, islamista bi bio musliman koji nastoji politički afirmirati islam nasilnim ili mirnim putem. Konačno, kada govorimo o referentnom okviru kojim se nasilje pravda, najadekvatnije bi bilo kazati islamistički militantizam ili ekstremizam da bi se izbjeglo izravno povezivanje sa islamom.

Ovakvo imenovanje ima više prednosti. Naime, ako je ovaj naziv adekvatan, onda u idejnom, političkom i sigurnosnom suočavanju sa ovom pojavom na raspolaganju imamo stoljetno iskustvo muslimanskih društava. Ujedno držim da ova terminološka rasprava nije akademsko cjepidlačenje. Bitna je za borbu protiv terorizma. Prvo, ona abolira one koji nisu krivi, i to bi nam kao odgovornom društvu i zajednici koja hoće poštovati ljudska prava i onih koji nam se nužno ne sviđaju trebalo biti važno. Drugo, preciznim definiranjem i sužavanjem problema

---

⁴ Jedna od mogućih primjedbi na ovaj termin je činjenica da danas ima haridžija (npr. *ibadije* u Omanu) koje uopće ne dijele ove stavove i postupke. To je tačno s tim što se radi o reformiranim haridžijama, koje su očito napravile otklon od izvornog haridžizma kome je nasilje bilo imanentno. S druge strane ako su 'vehabije' inicijalno počinili pokolje i nedjela, koji to revolucionari nisu?

⁵ U kontekstu izvještaja da je akt u Bugojnu bio osveta zanimljivo je da su haridžije brojne svoje zločine počinili da bi osvetili svoje drugove. Vrlo vjerovatno je osveta za žrtve Bitke na Nehrevanu bila i motiv za ubistvo halife Alije, r.a. Vidi: G. Levi Della Vida, „Kharijites“, *EI2*, 4: 1074-1077.

olakšavamo rad sigurnosnim organima jer sužavajući fokus njihove pažnje mi izoštravamo sliku i štedimo njihove resurse. Istovremeno im tako omogućujemo da ne ostanu slijepi za druge oblike terorizma kao što su napad na ceremoniju postavljanja kamena temeljca za Ferhadiju džamiju, ubistva povratnika kao što je rahmetli Meliha Durić, eksploziv u blizini Potočara pred obilježavanje desetogodišnjice genocida u Srebrenici 2005., itd. U BiH nažalost ima mnogo terorizma čija ideološka pozadina nema veze sa vjerom već sa etnizmom ili etničkim nacionalizmom i to ne treba zaboraviti. Resurse državnih službi moramo racionalno upošljavati i zato što su pored terorizma kao neoprostivog zločina u nas vrlo prisutni i drugi oblici kriminala kao što su trgovina drogama i ljudima a koji svakodnevno uništavaju mnogo više ljudskih života.

Kako tretirati neoharidžije? Sljedeće pitanje je kako se odnositi prema neoharidžijama. Ovdje su od pomoći postupci hazreti Alije. Prvo je njihova tumačenja proglasio neprihvatljivim i pogrešnim, uprkos njihovoj *prima facie* privlačnosti, kazavši da je njihova priča „Istina kojom se želi laž!“ (*Kelimetu hakkin juradu biha batil*). Zatim im je poslao Ibn Abbasa, r.a., da ih pokuša razuvjeriti, u čemu je on dobrim dijelom uspio. Konačno, nakon što su mu otkazali lojalnost, obećao im je: “Dugujemo vam tri stvari. Nećemo vam zabraniti da veličate dragoga Boga u našim džamijama; nećemo početi rat protiv vas i nećemo vam uskratiti vaš udio u ratnom plijenu dokle god ste s nama.”⁶ Drugim riječima garantirao im je slobodu vjere, života, imovine i materijalna prava sve dok ne posegnu za silom. Protiv njih je upotrijebio silu tek nakon što su oni inicirali sukob. Kad su počeli, onda se s njima odlučno obračunao u Bici na Nehrevanu ne ulazeći u teološku raspravu jesu li ili nisu muslimani. Ta rasprava je ovdje zapravo irelevantna. Ko posegne za silom, silom će mu se odgovoriti. Svi drugi mogu računati da će njihova ljudska prava i slobode biti zaštićeni u pravnoj i demokratskoj državi Bosni i Hercegovini.

II. Ko se treba boriti protiv militantnog ekstremizma?

Decenije borbe protiv neoharidžija su pokazale da na ovom problemu zajednički moraju raditi država, njen represivni aparat, vjerski autoriteti i građansko društvo. Jedino sigurnosne službe mogu osigurati kratkoročne mjere da se teroristički napadi ne dešavaju. One mogu pratiti nosioce opasnih stavova, ali ne i procesuirati i kažnjavati ih. To bi vodilo u greške, nepravde, kršenja prava te rizikovalo masovne zloupotrebe od strane vlasti a onda i radikalizaciju širokih razmjera. Međutim, represija je poput urgentne medicine. Ona ne može riješiti problem. Prije represije država mora voditi računa da njene politike budu pravedne jer sjeme militantnog ekstremizma najbolje klija i buja u močvarama nezadovoljstva, beznada i frustracije koje stvaraju nepravde i poniženja. Nepravde socijalne, kulturne i vanjske politike su legla terorizma. Osjećaj nepravde i poniženja je ono što pojedince gura u ekstremizam. Ono što ih privlači je ideologija, u ovom slučaju nakaradno, redukcionističko poimanje islama. Zato vlade i međunarodne

---

⁶ Ebu el-Hasen el-Maverdi (u. 450), *El-Ahkam es-sultanijje ve el-vilaje ed-dinijje* (n.p.: Merkez en-nešr - Mekteb el-İlam el-islami, 1985), 58.

organizacije moraju revidirati unutrašnje i međunarodne politike koje generiraju nepravdu i beznade i koje tako guraju ljude u ekstremističke kampove. U tom smislu je Peter Bergen, dobar poznavalac El-Kaide, u intimnoj atmosferi savjetovao američku vladu da, ako želi uspjeti u svojoj antiterorističkoj kampanji, ne napada nijednu muslimansku zemlju, makar ne uskoro. Njegov kolega je dodao: i ne koristite riječ krstaš i krstaški.⁷

Uzimajući u obzir upravo spomenutu ranu islamsku praksu i iskustvo liberalnih društava ukratko se može reći da se država, odnosno njen represivni aparat treba obračunavati sa djelima a ne sa stavovima. Ova distinkcija između stavova i djela je važna. Da ilustriramo o čemu govorimo na slučaju ratnih zločina. Kada ne bismo razlučivali djela od stavova, Haški tribunal ne bi sudio samo ratnim zločincima već svima koji su dijelili njihove stavove ili su ih podržavali i podržavaju. To bi značilo da treba zatvoriti dobar dio Srbije i Republike Srpske uključujući većinu članova Vlade RS-a. (Karl Jaspers nam je još prije pola stoljeća lijepo objasnio razliku između kaznene, moralne, političke i metafizičke odgovornosti). Ili drugi primjer, ubica egipatskog predsjednika Envera Sadata, Halid Islambuli, je terorista koji je svoj teror pravdao islamom i koga bi svaki šerijatski sud osudio na smrt ne raspravljajući o tome je li ili nije musliman. Sejjid Kutb je, međutim, možda bio radikalniji, ali njemu je suđeno za stav i zato ga danas mnogi smatraju šehidom, a knjiga zbog koje je obješen slobodno se prodavala već nekoliko godina nakon njegove smrti i u državi koja ga je objesila. To je primjer zloupotrebe borbe protiv terorizma. Upravo ovakve zloupotrebe i mučenja po zatvorima arapskog svijeta su i oživjela haridžizam i njegove ideje krajem 1960-ih. Haridžizam je idejno sjeme terorizma, ali da nije bilo tih zatvora, te maternice u kojoj se sjeme nasilnog ekstremizma razvilo, sjeme bi ostalo samo sjeme i nerazvijeni potencijal, kako bi rekli Stari Grci. U tom smislu će po imidž pravne države BiH i demokratije uopće biti veoma loše ako se potvrdi da je jedan od osumnjičenih pretučen nakon hapšenja, dok sudovi u Hagu i Sarajevu ljudske monstrume poput Lukića koji su spalili desetine žive djece oslovljavaju sa 'gospodine'.

Uloga vjerskih autoriteta. Ispravljanje stavova je domen djelovanja vjerske zajednice, u ovom slučaju IZ-a, i u nekoj mjeri građanskog društva. Na vjerskim autoritetima je da urade najmanje tri stvari. Prvo, da teološki argumentovano osude, diskvalificiraju i delegitimiraju ekstremistički diskurs. Time će se postići da se te ljude ne doživljava kao heroje ili šehide, nego kao razbojnike, kako klasično islamsko pravo kvalificira one koji ugrožavaju sigurnost i imovinu drugih ljudi u miru. Drugo, da svojim aktivnostima i u saradnji sa prihvatljivim nevladinim organizacijama pokriju prostor za islamsko djelovanje kako ne bi ostavili prostora ekstremistima. I treće, da budu vjerodostojni u svome radu; da njihova praksa bude usklađena sa islamskim učenjima. Islamska zajednica se ne treba stidjeti ni bojati riječi Šerijat, kao što se ni crkve ne stide reći da poštuju kanone i teže kršćanskoj etici u svome radu. Treba li uz ovo IZ razviti i poseban program aktivne prevencije i deradikalizacije kao što je učinjeno na nekim drugim mjestima, pitanje je o kome treba razgovarati.

Valja razumjeti da je ovo i rat ideja i da ga sigurnosne službe i bombe, ma kako pametne bile, same ne mogu dobiti. Svakako, ne treba preuveličavati, ali ni minimizirati i zanemarivati važnost ove vjerske dimenzije. Ona nije cjelovito rješenje, ali ne bude li dio rješenja, dugoročno svaka takva borba protiv terorizma osuđena je na neuspjeh jer, kako kaže jedan autor: „Islam će poraziti El-Kaidu, mi nećemo“.⁸ Svakako, vjerski autoriteti, u našem slučaju IZ ne može i ne treba

---

⁷ *Savremene muslimanske dileme*, 13.

⁸ *Savremene muslimanske dileme*, 13.

raditi posao države i obratno. Zapravo, kad bi se IZ počela baviti onim što se od nje nekad traži, narušila bi princip sekularnosti. Istu bi grešku počinila i država kad bi se počela baviti *tekfirom*.

Konačno i građansko društvo ima svoju ulogu. Zakonska tolerancija je jedno, a građanska osuda nešto sasvim drugo i one mogu ići pod ruku. Postoji, naime, potreba da se širenju ekstremističkih stavova odupre i sredstvima građanskog društva: edukacijom, društvenim uključivanjem, pritiskom i osudom, itd., zavisno od konteksta.

III. Je li Islamska zajednica učinila dovoljno?

Smatram da je odgovor u načelu pozitivan i to ću pokušati argumentirati. Svakako je legitimno pitati je li se moglo više. Jesu li, naprimjer, Rijaset i obrazovne institucije IZ-a mogle učiniti više? I kao i uvijek sigurno da jesu, posebno da nije bilo genocida, da IZ-u nije porušeno 54% a oštećeno 24% džamija, uključujući sve osim jedne u RS-u, da joj nisu ubijena 102 njena službenika, da joj nije protjerano 537 džemata. Sve je to iscrpljivalo i iscrpljuje ljudske i finansijske resurse ove zajednice. Uostalom, da nije bilo svega toga, danas vjerovatno ne bi ni bilo ovog problema.

IZ je, od početka reagirala na pojavu ekstremizma na više nivoa i na različite načine. Još u toku rata je jasno rekla koja vjerska tumačenja i praksa su ovdje prihvatljivi i to nastavila činiti do danas preko fetvi, zaključaka, saopćenja, konferencija, pravilnika, platformi i rezolucija.⁹ Ona se uvijek odlučno suprotstavljala nasilju i svakom pokušaju preuzimanja džamija, mektebske pouke, obuke imama, organiziranja hadždža itd. od strane bilo koga pa i 'vehabija' i neoharidžija. Pri tome i ono što je uradio neki džemat, ili imam ili glavni imam, i to je uradila IZ. I kad je muftija razgovarao ili pokušavao razgovarati sa rahmetli Jusufom Barčićem ili zajednicom u Maoči, i to je IZ. I kad mediji IZ-a ekstremistima ne daju medijski prostor kao neki sedmičnici i javni servisi, i to je reakcija IZ-a. (Svakako, i kad je jedna medresa isključila jednu svoju učenicu zbog nikaba, i to je IZ). **Brojne su i druge mjere uvedene u cilju suzbijanja infiltracije ekstremističkih stavova. Tako, naprimjer, u pravilu niko ne može raditi u zajednici kao imam ako nije završio medresu. Odstupanja su vrlo rijetka.**¹⁰

Na svu sreću IZ nije zajednica jednoulja i diktata, već otvorena zajednica koja baštini i njeguje islamski pluralizam. Zagovornici raznih čistki, pak, treba da imaju na umu da postoje i drugačiji prijedlozi za čistke od onih njihovih. I dok bi oni čistili Zajednicu od 'vehabija', neki bi čistili učmale tradicionaliste, drugi ultramoderniste, treći dervise, četvrti šiije itd. Sasvim logično, čistkama obično nema kraja. Uz to, čistke su haridžijsko-mu'tezilijska, a ne sunnijska praksa.

---

⁹ Vidi izbor tih dokumenata u *Rezolucija IZ u BiH o tumačenju islama i drugi tekstovi*, Sarajevo, El-Kalem, 2006; Mehmedalija Hadžić, ur., *Zbornik radova Naučnog skupa "Islamska tradicija Bošnjaka: izvori, razvoj i institucije, perspektive"*, Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, 2008; Rijaset IZ-a u BiH, „Odluka o džamijskom kućnom redu“, 16. okt. 2007.

¹⁰ *Preporod* je u više navrata analizirao ekstremistički diskurs na bosanskom jeziku. Vidi npr. Mirnes Kovač, "Neotekfirijaska ideologija među muslimanima Balkana: ideje, pobornici i koncepti", *Preporodu*, br. 20/886 od 15.10. 2008, str. 42-43; br. 21/887 od 1. 11. 2008, str. 30-31 i br. 22/888 od 15. 11. 2008. str. 36-37.

Sunnizam je uvijek bio inkluzivan. Zapravo to je i jedina opcija ako se želi očuvati jedinstvo zajednice. I zato su sunnije uvijek i imali najinkluzivniju definiciju muslimana od svih muslimanskih sekti: *ehl-i kible*, ko god se okreće Kibli u namazu, musliman je. Nije nepoznato da je i u ummetu i u IZ-u u prošlosti bilo ideoloških čistki. Danas gotovo da postoji konsenzus da na taj dio svoje historije ne možemo biti ponosni. IZ ne može, ne [str. 13] treba i ne smije biti inkvizicija.

Islamska zajednica i nasilje. Tačno je i to da su neke izjave i saopćenja IZ-a ponekad tumačena kao uskraćivanje njene podrške državnim organima u suočavanju sa terorizmom. Ali sveukupno, svakome ko prati poziciju IZ-a sasvim je jasno da ona nikada nije stajala iza nasilja i govora mržnje. Tako u „Platformi IZ u BiH za dijalog“ iz 2005. godine između ostaloga stoji: „*Islamska zajednica odbacuje i osuđuje upotrebu nasilja. Ovo je posebno važno potcrtati u naše doba kada se pojedinci, grupe i države, nekada i sa pozivanjem na vjeru, koriste terorizmom radi ostvarivanja svojih političkih ciljeva. Terorizam, shvaćen kao ilegalna upotreba sile usmjerena protiv zabranjenih ciljeva ili uz korištenje zabranjenih metoda, predstavlja u miru ono što je ratni zločin u ratu. Sve ove vrste nasilja IZ odbacuje i smatra zločinima kažnjivim i po Božijem i po ljudskom pravu. IZ takođe osuđuje i državni terorizam, koji s obzirom na državni monopol sile, može imati teške posljedice. IZ posebno osuđuje pojedince ili grupe koje se pozivaju na Islam u vršenju terorističkih akata. Oni ne predstavljaju Islam niti muslimane svijeta i svojim aktima pored nasilja nad žrtvama svojih akata vrše i nasilje nad muslimanima i Islamom. U borbi protiv terorizma treba utvrditi uzroke terorizma ove vrste i njima se baviti. Sama ta borba mora se voditi zakonitim sredstvima.*”¹¹

Takvima je poručeno da idu odakle su došli ako im se ne sviđa bosanski ‘komunistički islam’. Ukoliko se neko pita zašto to nije urađeno tako jasno mnogo ranije, podsjetit ćemo da mnoge stvari ranije nisu bile izdiferencirane i jasne kao što su danas.

Islamska zajednica, međutim, opravdano izražava zabrinutost za slučajeve poput Alžirske grupe ili humanitarnih organizacija koje su pomagale jetime a sad su neopravdano zatvorene bez dokaza i suđenja. Sveukupno, mi kao društvo ne smijemo reagovati u afektu. Islamska zajednica, kao i Katolička i Anglikanska crkva, Amnesty International ili Human Rights Watch, treba da upozorava na moguća kršenja ljudskih prava ma ko oštećeni bili. Niko od Amnesty Internationala ne očekuje da podstiče sigurnosne službe ove ili one zemlje da hapsi, niti da se pravda što nam se čini da igra ulogu đavoljeg advokata, jer evo, često se ispostavi da onaj koga smo osumnjičili i nije đavo. Briga za ljudska prava je dio misije IZ-a. U već spominjanoj „Platformi IZ-a za dijalog“ stoji: „*Zaštita ljudskih prava predstavlja jednu od najznačajnijih tekovina savremenog pravnog razvoja a međunarodne kodifikacije visoka dostignuća koja treba da se prevedu u nacionalna zakonodavstva i stvarni život. ... U toku napora za ostvarivanje ljudskih prava i sloboda neophodno je nastupati principijelno a ne da se ova borba pretvori u sredstvo vanjske politike pojedinih država i selektivno primjenjuje radi vlastitih interesa.*“ Sve ovo ne znači da naša reakcija na terorizam ne treba biti odlučna već samo maksimalno odmjerena, jer je i prekomjerna i disproporcionalna reakcija sama po sebi neprihvatljiva.

Radikalizam uspijeva tamo gdje nema IZ. Vjerujem, dakle, da je politika Islamske zajednice u suočavanju sa radikalizmom i ekstremizmom urodila plodom. Prvo, kad se analizira

---

¹¹ Platforma se može naći na www.rijaset.ba. Udruženje ilmije je organiziralo seriju javnih rasprava sa imamima i predsjednicima medžlisa na kojima je Platforma predstavljena i o njoj raspravljano. To što se nekada ni uposljeni u Zajednici ni javnost mnogo ne osvrću na ovakve dokumente je priča za sebe.

prisustvo tih pojava, jasno je da njih ima tamo gdje nema IZ-a sa svojom infrastrukturom, bilo da je riječ o nekim selima po Bosni ili urbanim centrima u dijaspori, ili je nema s aktivnostima, kao što je rad sa omladinom. Tamo gdje je bilo organizirane Islamske zajednice, bilo da je riječi o Carevoj džamiji u Sarajevu ili Međašu i Barčićima u Kalesiji, tu radikali nisu uspjeli. Drugo, ostavivši odškrinuta vrata selefijama postignut je željeni efekat: mnogi od tih ljudi su se promijenili i postali vrlo uredni članovi IZ-a. Zbog toga danas, umjesto s hiljadama terorista mi imamo problema s vrlo vjerovatno malom i izolovanom skupinom ljudi. Treba razumjeti što svi ne vide ovaj uspjeh jer on medijski zaista nije tako uočljiv. Tamo gdje je Islamska zajednica uspjela, tu nema problema, a bez problema (u BiH) nema medijske priče ni pozornosti.

Alternativno, da je Islamska zajednica reagovala prekomjerno, sada bismo vjerovatno imali još jednu islamsku zajednicu i tek tad bismo vidjeli šta je haos ili *fesad*, kako bi kazali islamski klasici. Ne treba zaboraviti da je potencijal za terorizam u BiH nakon rata bio ogroman u smislu ratnih trauma nakon genocida i etničkog čišćenja te prisustva radikalnih ideja i elemenata izvana. Vjerovatno je više razloga zašto BiH ipak nije postala Čečenija ili Palestina. Mislim prije svega na kakvu-takvu stranu intervenciju, prisustvo NATO snaga i političku kulturu Bošnjaka. Ali ne treba nimalo sumnjati da je angažman IZ-a doprinio takvom razvoju situacije. Zbog svega mislim da bh. država treba podržati rad IZ-a kao saveznika u ovom nastojanju. To uostalom čini većina zapadnih zemalja sa svojim muslimanskim organizacijama. Ta saradnja nije uvijek jednostavna ni prijatna, ali ona nema alternativu. Kako smo već vidjeli, zatvori sami neće moći idejno poraziti militantni ekstremizam. Islam hoće! Druga je tema kako to objasniti onima koji bi da inkriminiraju Šerijat i protivnicima gradnje džamija i vjeronauke u školama.

Na kraju, mnogi se ovih dana pitaju koliko smo sigurni? Vrlo kratko, terorizam je globalni problem i mi smo sigurni koliko i bilo koja druga evropska zemlja. Ni manje, ni više. Iz tog razloga, ovo nije vrijeme za uzajamne optužbe jer u suočavanju sa terorizmom moramo pokazati da smo jedinstveni. No, ako već neko hoće da se traži krivac, onda treba kazati da je negdje neka sigurnosna služba zakazala kad nije pod nadzor stavila osobe koje su dosad počinile toliko kaznenih ili sumnjivih *djela*. Važno je da sada ostanemo jedinstveni u ovoj borbi, da različiti subjekti ove borbe jedni drugima olakšavaju a ne otežavaju posao, da se odupremo politizaciji i zloupotrebi ove borbe, te da sačuvamo hladnu glavu kako ne bismo postali isti kao oni protiv kojih se borimo tako što ćemo na oltaru borbe protiv terorizma žrtvovati ideale slobodnog, otvorenog društva. To bi bila njihova najveća pobjeda i ujedno sabotaža borbe protiv ove pošasti. Bez obzira koliko se ne slagali sa ekstremistima, valja uvijek insistirati na pravilu da su svi nevini dok se ne dokaže suprotno. To je nužno kako se borba protiv terorizma ne bi pretvorila u lov na vještice i kako nevini ne bi stradali. Bilo bi opasno početi redom kriminalizirati grupe i pojedince u čijem diskursu i ponašanju ima neprihvatljivih elemenata jer bi to vremenom potkopalo same temelje slobodnog demokratskog društava kome težimo. Mladi muslimani i Alžirska grupa se ovom društvu nikada ne smije ponoviti! I to je naš izazov, a ne samo zaustavljanje terorista.

* * *